

Moğolistan ve Türkiye İlişkileri: De Facto'dan De Jüre'ye*

Denzenlkham ULAMBAYAR†

Giriş

MÖ III. yüzyılda Moğolistan topraklarında kurulan Hun İmparatorluğu Dönemi'nden başlayan Türk-Moğol toplum ilişkileri yüzlerce seneye dayanan bir miras edinerek bugünlere gelmiştir. Yüzyıllar öncesinde kurulan köken, yurt, tarih ve kültür açısından derin birlikteliğin devamını sağlayarak ve gelişerek bugünlere gelmiş Moğol ve Türk halkları arasındaki ilişkiler, tarihi dönemeçlerden geçerek bağımsız Moğolistan Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerle devam etmiştir. Diğer taraftan Türkiye ve Moğolistan'ın iki bağımsız devlet olarak 1923 ve 1924 yıllarında olmak üzere Asya kıtasında Cumhuriyet yönetimini benimseyerek ilan etmiş ikinci ve üçüncü devletler olduğunu da bu noktada vurgulamak gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Moğolistan Halk Cumhuriyeti'ni *de facto* tanınması

II. Dünya Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler (BM) uluslararası örgütünün kurulduğu 24 Haziran 1945 tarihinde, ABD'nin San-Francisco şehri Şehitler Anıtı Sarayında düzenlenen tarihi törene, dünyanın 50 ülkesi BM Antlaşmasına imzacı olarak katılmıştır. Bu ülkelerden biri de Türkiye Cumhuriyeti (Hale, 2013: 201), olup belgeyi, heyet başkanı olarak Dışişleri Bakanı Hasan Hüsnü Saka¹

---

* Bu makale Moğolca aslından Türkiye Türkçesine Unurjargal Baatar tarafından (Karabük Üniversitesi Yüksek Lisans öğrencisi) çevrilmiştir.

† Prof. Dr., Beşeri Bilimler Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanı, ulambayar@humanities.mn, Gönderim Tarihi: 10 Mayıs 2020, Kabul Tarihi: 01 Haziran 2020

¹ Hasan Saka (Hasan Hüsnü Saka 1885-1960) Trabzon'da doğmuştur. Trabzon Askeri Rüştiyesi, İstanbul Mercan İdadisi ile Mülkiye Mektebi'nden mezun olmuştur. 1909-1912 yılları arasında yüksek öğrenimini Fransa Hükümet bursu ile Paris'te Ecole Libre des Sciences Politiques'i (Siyasal Bilgiler Okulu) bitirdikten sonra Ankara'da Mülkiye Mektebinde İktisat ve Maliye dersleri okutmuştur. Nisan 1915 tarihinde Maliye Nezareti Varidat Umum Müdürlüğü Temettü Vergisi Temyiz Komisyonu 1. Mümeyyizliğine atanmış Ekim 1916 tarihinde Eskişehir Bölge İktisat Müdürü olmuştur. 4 Eylül 1918 tarihinde Mülkiye Mektebi İktisat Öğretmenliğini üstlenen Saka, Osmanlı Mebusan Meclisi'nin son döneminde Trabzon Milletvekili seçilerek dağılmasına kadar görev yapar. Ocak 1921 tarihinde TBMM'nin I. Dönemi'nde Trabzon Milletvekili seçilerek meclise girmiş, 1921-1922 ve 1925-1926 yılları arasında Maliye Vekilliğine (Maliye Bakanı), 1923-1924 tarihlerinde İktisat Vekilliği ve Ticaret Vekilliği'ne getirilmiştir. TBMM 2-9. seçimlerinde kazanarak tekrar milletvekili olmuş, 1 Kasım 1926 tarihinde TBMM Başkan Vekilliği'ne seçilmiştir. Bu görevini III. ve IV. dönemlerde de koruyarak, 1 Mart 1935 tarihinde yeniden Başkan Vekili olmuştur. 1936-1944 tarihinde Ankara'da Siyasal Bilgiler Okulu Umumi İktisat Profesörlüğünü üstlenmiştir. 1944'ten 1947 tarihine kadar Dışişleri Bakanlığı

imzalamıştır. İmzaların ardından BM Sözleşmesi, 24 Ekim 1945 tarihinden itibaren resmen yürürlüğe girmiştir.

29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilan edilen Türkiye'de Atatürk'ün reform politikası ülkenin kalkınmasında belirleyici bir faktör olmuştur. I. Dünya Savaşı'ndan önemli dersler çıkaran Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmıştır.

Türkiye, 1951-1952 yıllarında BM Güvenlik Konseyi'ne geçici üye olarak ve 1954-1955 yıllarında ise üye olarak seçildi.²

Türkiye Cumhuriyeti Temsilcisi, Dışişleri Bakanı Hasan Saka Birleşmiş Milletler Antlaşmasını İmzalarken, San Francisco, ABD, 26 Haziran 1945, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hasan Saka

Moğolistan Cumhuriyeti, BM'ye üyelik için 1946 yılından başlayarak 1961 yılına kadar 15 yıllık süre zarfında 4 defa başvuruda bulunmuş ve toplam 13 kere değerlendirmeye alınmıştır. İkinci başvuruyu Kh. Choibalsan'ın imzası ile 25 Ekim 1948'te yapmış, 16 Haziran 1949; 19 Aralık 1951; 1 Şubat 1952; 5 Eylül 1952; Kasım 1954; 1955 yılı sonbaharında olmak üzere sırasıyla görüşmeler yapılmıştır (Tserentsoodol, 1958: 70).

yapmış, Birleşmiş Milletlerin Kurulması amacıyla 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da toplanan Konferansa Türkiye heyeti başkanı olarak katılmış ve Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen imza atmıştır. 1947-1949 arasında Başbakan, 1948 yılı Haziran ayında Savunma Bakanı görevini birlikte yürümüş, 1949 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Meclis grubu başkanlığını yapmıştır.

² Bakınız: List of members of the United Nations Security Council.

Moğolistan Halk Cumhuriyeti Hükümeti'nin BM'ye katılım beyanı, Moskova'daki Moğolistan Büyükelçiliği tarafından 30 Aralık 1955'te Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği'ne gönderilmiştir.³ Bunun sebebi 1954-1955 yıllarında Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyeliğine seçilmiş olması ve yeni üye için BM'de oy kullanma hakkı bulunmasıydı. Türkiye, daha öncesinde 1951'den 1952'ye kadar BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesiydi.

BM nezdindeki Türkiye Cumhuriyeti daimî temsilcisi olarak Büyükelçi Selim Rauf Sarper⁴ ve yardımcısı olarak Büyükelçi Turgut Menemencioğlu 1952'den 1960'a kadar görev yapmışlardı.

1947-1957 tarihlerinde Türkiye'nin BM Genel Merkezi nezdinde daimî temsilcisi Büyükelçi Selim Rauf Sarper. 1960-1962 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı olarak görev yaptı.

BM Genel Kurulunun 1955 yılı sonbahar oturumunda Kanada, Moğolistan Halk Cumhuriyeti ve Japonya da dâhil olmak üzere 18 ülkeyi evrensellik ilkesine dayanarak Birleşmiş Milletler üyeliği için

³ Dışişleri Bakanlığı Merkez Arşivi, Yer numarası. 44, Kutu No. 1, Belge No. 4, sayfa 180.

⁴ Selim Rauf Sarper (1899-1968) İstanbul'da doğmuştur. 1918 de Lise ve bakaloryayı Almanya'da tamamlamış, Berlin Üniversitesi'nde hukuk öğrenimine başlamışsa da Ankara Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. 1923 de Adana Lisesinde Fransızca öğretmenliği yapmış, 1927 de Dışişleri Bakanlığında Mütercim olmuş, 1928 de Odessa Konsolos Muavini, 1929 da Moskova Büyükelçiliği III. Katibi, II. Katibi, 1931 de Özel Kalem Müdürlüğünde II. Katip, 1933 de Yunanistan Gümülçine Konsolosu, 1935 de Odessa Konsolosu, 1937 de Berlin Konsolosu, 1939 da Bükreş Elçiliği Müsteşarı, Bakan Özel Kalem Müdürü, 1940 da Basın Yayın Genel Müdürü, 1944 de T.C'nin SSCB nezdindeki Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Türk-Sovyet toprak anlaşmazlığının çözümü üzerine görüşmelere katılmış, 5 Haziran 1945 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Sovyet lideri Mareşal I.V. Stalin, Dışişleri Bakanı V. Molotov arasındaki görüşmede ve ABD Moskova Büyükelçisi A. Harriman'ın görüşmesinde çevirmen olarak yer almıştır. 1946-1947 tarihinde Roma Büyükelçisi, 1947-1957'de Birleşmiş Milletlerde Türkiye Daimî temsilcisi, 1957-1960'da NATO Konseyinde Daimî temsilci olarak bulunmuş, 27 Mayıs 1960 İhtilalinden sonra 1960-1962'de Dışişleri Bakanı olmuş, 1962-1965 tarihlerinde ise Milletvekili olarak TBMM'de yer almıştır.

önermiş ve konu Güvenlik Konseyi'nde tartışılmıştır. 10 Aralık 1955'te Çan Kay Şek BM Güvenlik Konseyi'ne Çin Cumhuriyeti'nin yani Tayvanla beraber adaylığa teklif edilen 18 ülkeden 11'inin kabul edilmesi, ayrıca buna ek olarak Güney Kore ve Güney Vietnam'ın da dâhil edilmesi için ani bir teklifte bulundu. Sovyetler Birliği, Güney Kore ve Güney Vietnam'ı tanımadığı için Çan Kay Şek'in teklifine karşı çıkarak "veto etti". Çin Cumhuriyeti'nin Daimî temsilcisi, Büyükelçi Tsiang Tingfu da (T.F.Tsiang 1895-1965) Moğolistan ve Japonya için "veto" hakkını kullandı (Clark, 2018).

Daha önce Moğolistan Halk Cumhuriyeti, Ekim 1949'da Çan Kay Şek'in Çin'i ile yani Tayvan ile diplomatik ilişkilerini kesmiş ve demokratik devrimin sonucu olarak yeni kurulan komünist Çin ile diplomatik ilişkiler kurmuştu. Sovyetler Birliği ve Çin Cumhuriyeti arasındaki iletişim ve ilişkiler hakkındaki 14 Ağustos 1945'deki anlaşmayı, Tayvan Hükümeti 14 Ağustos 1953'de iptal etti. Bu anlaşmada Moğolistan Halk Cumhuriyeti'ni Çin Cumhuriyeti Hükümeti tarafından tanıyan hüküm içeriyordu.

1955'te BM Genel Kurulunun 10. oturumunda Moğolistan Halk Cumhuriyeti de dâhil 18 ülkenin hepsinin birden eşzamanlı olarak BM'ye kabul edilmesine ilişkin karar taslağını kabul eden 52 ülkeden biri de Türkiye idi.

Belçika, Fransa, Yunanistan, İsrail ve ABD çekinse kalırken Küba ve Çin Cumhuriyeti reddetti. BM Güvenlik Konseyi'nde⁵ oylama yapıldığında daimî üyelerden Sovyetler Birliği, Fransa ve Birleşik Krallık lehte oy kullanırken, ABD çekinse kalmış ve Çin Cumhuriyeti reddetmiştir.⁶

BM Mevzuatına göre, Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesi oylamaya katılarak "aleyhte" oy kullanmışsa yeni üye kabul edilmeyerek taslak karar onaylanmamakta idi. Güvenlik Konseyi'nin 6 geçici üyesi Brezilya, İran, Türkiye, Yeni Zelanda ve Peru destekleyerek "lehte" oy kullanmış Belçika ise çekinse kalmıştır⁷.

Asya ve Afrika'da yeni bağımsızlığını kazanmış BM üye devletleri tarafından Çin Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'de

⁵ 1965 tarihine kadar BM Güvenlik Konseyi 6 daimî olmayan + P5 toplam 11 üye ülke vardı.

⁶ Resolutions and Decisions adopted by the General Assembly during its 10th session: GA Official Records, 10th session, Supplement No. 19 Resolutions and Decisions, 20 September - 20 December 1955: [A/3116](#).

⁷ UN and Mongolia. Documents from the UN and Government archives.: 2008, pp. 70-71.

temsil etme hakkının ciddi bir şekilde sorgulandığı dönemde, 25 Ekim 1961 tarihinde BM Güvenlik Konseyi toplantısı yapıldı ve Moğolistan Halk Cumhuriyeti ile Moritanya'nın sunduğu dilekçeler gündeme alınarak tartışıldı. SSCB'nin Birleşmiş Milletler Daimî Temsilcisi V.A. Zorin, Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin BM'ye kabulü konusunda Güvenlik Konseyi'ni SSCB'nin sunduğu karar taslağını onaylamaya çağırdı. Daha sonra Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesi olan Liberya'nın temsilcisi Nathan Barnes, Moğolistan'ın BM'e üyeliğine destek vereceğini dile getirdi.

Çin Cumhuriyeti'nin (Tayvan) BM Daimî Temsilci Yardımcısı Hsueh (Dr. Y.C.Hsueh 1964'te Kanada'da, 1970'ten 1972'ye kadar İspanya'da büyükelçi olarak görev yaptı), "Moğolistan'ın, 13. yüzyılın başından beri Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğu" şeklinde asılsız ve temelsiz sözler söylüyordu. Sonuçta Moritanya'nın BM'ye üye olarak katılımını desteklemek için Moğolistan'a yapılacak oylamaya katılmayacağını ifade etti. Çan Kay Şek'in Çin'i, BM Güvenlik Konseyi'nde temsil etme hakkı hukuki açıdan ciddi şekilde sarsıldığından dolayı zoraki şekilde Moritanya'yı desteklemek için Moğolistan için yapılan oylamaya katılmadı.

ABD'nin BM Daimî temsilci yardımcısı H. Jost (H.Jost, Bakan, Daimî Temsilci Yardımcısı) şöyle demişti:

"Son birkaç haftadır karşılaştığımız zorlukların üstesinden gelmeye yaklaşıyoruz gibi gözüküyor. Görünüşe göre artık, Sayın Başkanın (Hsueh) bugünkü toplantımızın prosedürüne ve onu kolaylaştırma önerisine katılmamızda herhangi bir sakınca görmüyoruz. Daha önce olduğu gibi, bir ülkenin dilekçesini diğer ülkenin dilekçesine bağlamanın hâlâ yanlış olduğunu düşünüyoruz. Uluslararası Adalet Divanı, bunu kurallara aykırı olarak değerlendirmişti. Bu önemli ilkeye tekrar tekrar katıyen uymanın önemli olduğuna inanıyoruz ve çoğu BM üyesinin bunu kabul edeceğine inanıyoruz. Ancak Sayın Başkan'ın teklifi bu ilke ile uyumludur. Bu nedenle, konsey üyelerinin oylamadan önce herhangi bir yanlış anlama yaratmamaları için iki dilekçe hakkındaki çizgilerini netleştirmeleriyle ilgili Sayın Başkanın önerisini çok doğru olarak değerlendiriyoruz. Bizim de buna uyacağımızı bildiririm. ABD, Moritanya'nın üyeliğine verdiği desteği yinelemiştir. Bununla ilgili olarak sonra tekrar bilgi vereceğiz. Diğer bir dilekçeye gelince, daha önce ABD, kendisinin görüşlerinden bağımsız olarak, Dış Moğolistan'ın BM'ye kabul edilmesinde herhangi bir engel olmayacağını Bay Stevenson (bu dönemde ABD'nin daimî temsilcisi olarak Adlai E. Stevenson (1900-65) görev yapmaktaydı) Güvenlik

Konseyi'ne bildirmişti. Bunun nedeni herkese açıktır. Dış Moğolistan'ın BM üyesi olabileceği değerlendirilmesini ABD dikkate almıştır. Bu nedenle Genel Kurulun kararına saygı duyuyoruz ve bu konuda Genel Kurulda tartışılmasında herhangi bir müdahalede bulunmayacaktır. Bu nedenle, Dış Moğolistan'ın kabulü kararına oylama yapıldığında ABD çekinse kalacaktır”⁸ demişti.

Böylelikle Amerika Birleşik Devletleri, Moğolistan'ın BM üyeliğine "yolu açmak için" oylama yapıldığında çekinse kalacağını belirtmiştir. Bu nedenle, ABD ile Çan Kay Şek'in Çin Cumhuriyeti ikilisi, Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin BM üyeliğine kabul edilmesi konusunda karşılıklı mutabık kalarak çekinse kalmışlardır. Bu Daimi temsilciler olaya müdahil olmamış işlem yardımcıları aracılığı ile yürütülmüştür. Çin Cumhuriyeti'nden Daimi temsilci yardımcısı Hsueh konuşma yapıp oylamaya katılmamış, ABD'nin Daimî temsilci yardımcısı H. Jost da konuşma yapıp oylamada çekinse kalarak diplomatik gelenekte *“desteklemese de karşı çıkmama”* pozisyonunda kalmıştır.

Fransa'nın Birleşmiş Milletler nezdindeki daimî temsilcisi Armand Berard da; *“Fransa, Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin adaylığına asla karşı çıkmadı. Bazı oylamalarda çekinse kaldı, bazılarında katılımı için kabul oyu kullandı. Fransa temsilcisi, Moğolistan Halk Cumhuriyeti'ne üyeliği için kabul oyu verecek.”* Berard bu sözleriyle, Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlık isteğine ve bu ülke kurumlarının demokratik bir şekilde gelişme iradesine güvendiklerini söylemişti.

Birleşik Krallık temsilcisi, Büyükelçi Sir Patrick Dean da; *“bizim temsilcimiz tarafından yapılan kapsamlı bir çalışmanın ardından Dış Moğolistan'ın BM üyeliği lehine oy kullanmaya karar verilmiştir. Aslında, Dış Moğolistan'ın bağımsız olduğuna inanmak için çok az kanıtımız var, ancak hayır diyecek de çok az kanıt var. Siyasi görüşlerine saygı duyduğumuz Hindistan gibi diğer ülkelerin Dış Moğolistan'ı tanıdığını ve diplomatik ilişkiler kurduğunu değerlendirerek, bugün ben de bunu dikkate aldığımı söylerim”* demiştir.

Daha sonra, Birleşik Arap Emirlikleri temsilcisi, Büyükelçi Omar Loutfu, Sri Lanka daimî temsilcisi T.S. Subasinghe, Ekvador daimî temsilcisi Leopoldo Benites, Vinueza, Şili Daimî temsilcisi

⁸ UN and Mongolia. Documents from the UN and Government archives.: 2008, pp. 274-275 .

Daniel Schweitzer de destek verdiklerini bildirerek birer konuşma yapmışlardır.

BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesi olan Türkiye'nin BM Daimî temsilcisi, Büyükelçi Turgut Menemencioglu⁹ bu ülkenin Birleşmiş Milletler'e katılımını daha önce de desteklediğini ve şimdi de aynen desteklemeye devam ettiğini söyleyerek görüşünü açıklamıştır.

Böylece, Türkiye dâhil olmak üzere BM Güvenlik Konseyi'nin 11 üyesinin Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin BM üyeliğine kabulüne ilişkin tasarı üzerinde nasıl oy kullanacakları belli olmuştur (Frus, 1961). 1961 yılı sonbaharı bu defa Güvenlik Konseyi'ne Türkiye Cumhuriyeti başkanlık ediyordu¹⁰.

Oylama sonucunda BM Güvenlik Konseyi'nin 9 üyesi kabul oyu vermiş, ABD çekinir kalıp, Çan Kay Şek'in Çin'i oylamaya katılmadığı için Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin BM üyeliğine kabulü Güvenlik Konseyi'nde çoğunluk oyu ile kararlaştırılmıştır. Bu durumun ilanını dönemin Konsey Başkanı Türkiye Daimî temsilcisi, Büyükelçi Rifat Turgut Menemencioglu yapmıştır.

Eylül 1961 sonlarında, BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld, Kuzey Rodezya'da, -günümüzdeki Zambiya'da- bir uçak kazasında ölmüş ve yerine Burma'nın Birleşmiş Milletler Daimî temsilcisi Pantanaw U Thant, Genel sekreter vekili olarak görev almaya

---

⁹ Rifat Turgut Menemencioglu (1914-2010) İstanbul'da entelektüel bir ailede doğdu. Amcası, Numan Menemencioglu Dışişleri Bakanı, 1942-1944 tarihlerinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı olarak çalıştı. Babası Türkiye Milletvekili seçilerek Millet Meclisi üyeliğinde bulundu. Turgut Menemencioglu Robert Koleji'ni bitirmiş daha sonra İsviçre-Cenevre'de hukuk okumuştur. Türkiye'ye döndükten kısa bir süre sonra açılan hariciye sınavını kazanarak diplomat olmuştur. 1943'te tarihi Kahire Konferansı'nda Dışişleri Bakanı olan amcası ile birlikte katılarak, İsmet İnönü'nün görüşmelerinde tercüman olarak görev yapmış, Hitler karşıtı koalisyon ülkelerinin devlet ve hükümet başkanlarının görüşmelerine katılmıştır. Turgut Menemencioglu, 1945-1952 arasında New York'ta Birleşmiş Milletler'de görev almış, 1952'de ABD'deki Türkiye Büyükelçiliği'nde Müsteşar olarak, 1952-1954'e kadar Dışişleri Bakanlığı Ekonomi Departmanında Genel Müdür olarak görev yapmıştır. 1952-1960 arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin BM nezdindeki Daimi Temsilcisi Yardımcısı olarak görev yaptığı sırada, Türkiye 1951-1952 ve 1954-1955 yılları arasında BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyeliğine seçildi. Mart-Eylül 1960 tarihinde T.C Kanada Büyükelçisi, 1960-1962 yılları arasında BM Daimi temsilcisi idi. Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi olarak görev yaptığı sırada Ekim 1961'de BM Güvenlik Konseyi Başkanı görevinde bulundu. Çünkü Türkiye 1960-1961'de BM Güvenlik Konseyi geçici üyelerinden biri seçilmişti. 1962-1967 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti Washington Büyükelçisi olarak görev yapmış, daha sonra CEN TO genel sekreteri olmuş ve Londra büyükelçiliği yapmıştır. 1978'den 1980'e kadar Dışişleri Bakanı'na Siyasi Danışmanlık yapmış ve 1980'den 1982'ye kadar Türk-Yunan Kültürel İlişkiler Komitesi'nde Türkiye temsilcisi olarak çalışmıştır.

¹⁰ Presidents of the Security Council: 1960-1969, un.org.

başlamıştı. Bu zor ara dönemde Moğolistan Halk Cumhuriyeti Birleşmiş Milletlere üye olmuştur.

Moritanya hakkında BM Güvenlik Konseyi üyeleri her biri görüşlerini ifade ettikten sonra BM'ye katılımına ilişkin karar taslağına yapılan oylamada Birleşik Arap Emirlikleri red oyu vermiş, Sovyetler Birliği çekinse kalmış, diğer 9 üye ise onaylamıştır.

Genel Kurulu'nun 27 Ekim 1961 tarihindeki 16. Oturumu 1043 sayılı toplantısına Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler üyeliğine katılması için 23 ülke tekliflerini sunmuş ve toplantıda Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin oylama yapılmaksızın BM'ye kabul edilmesine karar verilmiştir.

Böylece, Moğolistan'ın BM'ye katılmaya yönelik uzun vadeli çabaları başarıya ulaştı ve topluluğun 101. üyesi olmasıyla bu ülkenin bağımsızlığı birçok ülke tarafından kabul edildi. Bu tarihten itibaren Moğolistan için izolasyondan çıkmak, küresel sorunların çözümüne katkıda bulunmak ve "dünyanın birçok ülkesi ile iş birliğinde bulunmak için geniş bir yol açılmış ve kapitalist ülkelerin bu ülkeyi tanıma zamanı gelmişti." (Ligden, 1976: 153)

Türkiye Cumhuriyeti, 1951-1952, 1954-1955 ve 1961-1962 yıllarında BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesi seçildiği dönemlerde¹¹ Moğolistan'ın Birleşmiş Milletler'e katılımı için her zaman "lehte" oy kullanmıştır.

Dünya'daki bağımsız devletler topluluğu olan Birleşmiş Milletler'de, bir ülkenin üyeliğe kabulü konusunun Güvenlik Konseyi'nde ve Genel Kurul oturumunda istişare edilerek karar verilme sürecinde üye devletlerin "evet" oyu vermesi, uluslararası hukuk ve diplomatik hukukta geleneksel olarak o ülkeyi «de facto» tanımları olarak kabul edilir. Ayrıca uluslararası hukukta "toplu tanıma" olarak da adlandırılır (Ulambayar, 2014: 48,49).

¹¹ Türkiye Cumhuriyeti, 2009-2010 tarihlerinde de BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmişti.

BM Güvenlik Konseyi Başkanı ve Türkiye Daimî temsilcisi, Büyükelçi Rifat Turgut Menemencioğlu, Moğolistan hakkında konuşma yaparken. BM Güvenlik Konseyi toplantısı, New York, 27 Ekim 1961

Soğuk Savaşın bir sonucu olarak, BM iki karşıt sistem arasındaki ideolojik mücadele ortamı hâline girmiş ve Moğolistan da buna çekilerek dâhil olmaya başlamıştı.

Kim İl-sung, Stalin ve Mao Zedong tarafından doğrudan yürütülen Kore Savaşı'nda, Moğolistan Halk Cumhuriyeti, Kuzey Kore tarafında durarak maddi ve manevi önemli destek sağladı. Bunun Moğolistan'ın Birleşmiş Milletler'e katılma çabalarını uzun yıllar geciktiren önemli bir etken olduğundan hiç söz edilmemiştir.

ABD, II. Dünya Savaşından sonra "sınırlama" doktrini temelinde jeopolitik "anaconda" stratejisi ile Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin önemli dayanağı olan SSCB'yi kuşatma politikası izledi. Bu stratejisi çerçevesinde ABD, Ekim 1951'de San Francisco'da ve Ocak 1960'ta Washington'da, Japonya ile "Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik Anlaşmasını" imzaladı. ABD-Güney Kore arasında Ekim 1953'te Washington'da "Karşılıklı Savunma Anlaşması", Aralık 1954'te Washington'da Çin Cumhuriyeti (Tayvan) ile de "Karşılıklı Savunma Anlaşması", Eylül 1954'te Filipinler'in başkenti Manila'da imzalanan Güneydoğu Asya Kolektif Savunma Antlaşması, bunun genişletilmesiyle 19 Şubat 1955 tarihli Bangkok Anlaşması ile kurulan SEATO (Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı: Avustralya, Fransa, Yeni Zelanda,

Pakistan, Filipinler, Tayland, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık), 24 Şubat 1955 tarihli Bağdat Antlaşması ile kurulan CENTO¹² (Merkezi Antlaşma Örgütü: İran, Irak, Pakistan, Türkiye ve İngiltere), Eylül 1951'de San Francisco Antlaşması ile kurulan ANZUS (Pasifik Okyanus bölgesinde askerî güvenlik koalisyonu, Avustralya, Yeni Zelanda, ABD), Haziran 1966 Seul Anlaşması uyarınca kurulan ASPAC (ASPAC-Asya ve Pasifik Konseyi: Avustralya, Japonya, Malezya, Yeni Zelanda, Filipinler, Tayvan, Tayland, Güney Kore ve Güney Vietnam) siyasi ve güvenlik teşkilatının kurulması bu politikanın açık bir tezahürüydü. Türkiye Cumhuriyeti Şubat 1952'de NATO'ya üye olarak katıldığında CENTO'nun bir üyesiydi. 1968-1972 yılları arasında CENTO'nun Genel Sekreteri görevinde BM nezdindeki Türkiye Cumhuriyeti'nin Daimî temsilcisi olarak görev yapmış olan Büyükelçi Rifat Turgut Menemencioğlu bulunuyordu.

Türkiye Cumhuriyeti, 1962 Karayip Füze Krizi sırasında NATO üyesi olarak ABD'nin yanında yer almıştır. Türkiye'nin İzmir yakınlarındaki ABD hava üssünde bulunan orta menzilli (2400 km) PGM-19 modeli 15 «Jüpiter» füzeleri, Moskova'ya nükleer saldırı başlatmaya hazır durumda bekliyordu.

Büyükelçi Rifat Turgut Menemencioğlu ve ABD Başkanı John F. Kennedy. Karayip krizi sırasında. 1962 yılı

¹² CEATO bünyesinde bulunan İngiltere, Türkiye, Irak, İran ve Pakistan ile askerî ittifakları vardı ve ABD ile de facto üyelğe sahipti. Bu koalisyon 1979'da dağıldı.

Moğolistan Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin birbirlerini *de jure* tanınması ve diplomatik ilişkilerin kuruluşu

Türkiye Cumhuriyeti ile Moğolistan Halk Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerin kurulması, 1963'ten beri Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nda konuşulmaya başlamıştır. 5 Haziran 1965'de Hindistan Yeni Delhi'deki Türkiye Büyükelçiliği'nde düzenlenen resepsiyonda, Moğolistan Halk Cumhuriyeti Maslahatgüzar'ı B. Sandagsuren'da katılmıştı. Türkiye Büyükelçiliği Başkâtibi Nihat Alpan; *"İki sene önce Ankara'da Moğolistan ile diplomatik ilişkiler kurulması ile ilgili görüşmeler olmuştu. O zamanlar, Moğolistan'a doğrudan büyükelçi atanmadan Tokyo veya Seul'deki büyükelçileri Moğolistan'a akredite olarak tayin edilmesi uygun olacağı konuşuluyordu, ama bu aralar pek konuşulmuyor. Ben şahsen Moğolistan ile Türkiye arasında diplomatik ilişkilerin olmasını isterim"* (Khishigt, 2019)¹³ demiş ve ardından Büyükelçi'ye "Resepsiyona katıldığınız için teşekkür ederim, Ben Moğolistan'ı ziyaret etmek isteyen birisiyim" diye ilave etmiştir.

Takip eden süreçte, BM Genel Kurulu'nun XXII. oturumu sırasında Moğol ve Türk diplomatlar toplantı yapma kararı almıştır. Ekim 1967'de Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Sabri Çağlayangil, BM Genel Merkezi'nde Moğolistan Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı, M. Dügersüren ve Daimî temsilci J. Banzar'ı yemeğe davet etmiştir. Moğol daimi temsilciden gelen bilgi notunda şu bilgiler vardı: Çağlayangil, *"Türk ve Moğol halkı kardeş millettir"* diye vurgulayarak Türkiye'ye davette bulundu. Yemekte bizlere sağında ve solunda yer vererek Moğolistan heyetine herkesten daha fazla saygı gösterdi (a.g.e.).

Türkiye Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilerin kurulması, Moğolistan Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nun 1968 yılının çalışma planına girdiği ve müzakerelerin nasıl başladığı, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ve SSCB nezdindeki Moğol büyükelçilikleri ile yapılan yazışmalarda görülebilir. Örneğin, Moğolistan Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı İkinci Daire Başkanı P. Tserentsoodol, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti nezdindeki Büyükelçi D. Baljinnyam'a gönderdiği 1187 sayılı resmî yazıyla; *"...Türkiye ile sosyalist ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişmesi bağlamında, Türkiye'nin Bulgaristan'daki Büyükelçisi ile görüşülmesi, iki*

¹³ Aynı zamanda bakınız: Dışişleri Bakanlığı Merkez Arşivi. Yer numarası. 44, Kutu No. 1, Belge No. 4, sayfa 1-2.

ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması hakkında görüşme yapılması ve sonucunun bildirilmesini" (a.g.e.) ister.

Ancak asıl görüşmeler Moskova'da iki ülkenin büyükelçileri arasında yapılmış ve ilk görüşme Türkiye Büyükelçisi Turan Tuluy tarafından başlatılmıştı. Büyükelçi Turan Tuluy'un talebi üzerine Moğolistan Halk Cumhuriyeti Büyükelçisi N. Luvsanchultem ve Ataşe R. Otgon, 3 Mart 1969'da Türkiye Büyükelçiliği'ne gittiklerinde Tuluy: "Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin başarılarını, uluslararası sahnedeki barış ve güvenliği sağlama çabalarını gözlemliyor ve takdir ediyoruz" diyerek uluslararası hukuk çerçevesinde diplomatik ilişkiler kurmak istediğini belirtmiş; a) Moğolistan Halk Cumhuriyeti Hükümeti'nin bunu ciddiye alacağını ve olumlu yanıt vereceğini umuyoruz. b) SSCB'deki Büyükelçimizi Moğolistan'a akredite olarak atamayı düşünüyoruz ve Moskova'daki Moğolistan Halk Cumhuriyeti Büyükelçinizi Ankara'ya akredite olarak atarsanız memnuniyet duyarız" demiştir. Büyükelçi ayrıca, "Moğolistan ve Türkiye'nin derin tarihsel ilişkileri olduğuna, dilleri arasında da benzerlik bulunduğu, ortak kelimelerin varlığını işaret etmiş, Türkiye Cumhuriyeti Asya'dan çıkagelmiş ve halklarımız eskiden komşu halklardır" diye ilave etmiştir. Moğolistan Halk Cumhuriyeti hakkında İngilizce, Fransızca ve Türkçe yazılan kitap ve yayınlar istemiştir. Bu sebeple Moğolistan tarafı, "... Türk Büyükelçisi Tuluy'un, pozisyonunu açıkça ifade etmesi talimatı almış olduğu" sonucuna vardığını ilgili konuşma notlarında yazarak merkeze iletmıştır (a.g.e.).

Büyükelçi N.Luvsanchultem teşekkür ederek, Hükümeti'ne ileteceğini söylemiş ve "...Bizim iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasında herhangi bir engel olmadığını düşünüyorum. Ayrıca biz de ülkenizin dış ve iç durumunu gözlemliyoruz. Bizim bu görüşmede konuştuğumuz işlerin başarılı olacağından eminiz." diye vurgulamıştır. Görüşmeden sonra Büyükelçi aynı gün "VC" ile merkeze bildirerek Türkiye ile diplomatik ilişkiler kurulmasına olumlu yanıt verilmesini istemiştir.¹⁴

Kısa bir süre sonra, 28 Mart 1969 tarihinde Büyükelçi N. Luvsanchultem'in talebi üzerine iki büyükelçi bir araya gelmiş, Moğol büyükelçisi, Moğolistan Halk Cumhuriyeti Hükümeti'nin Türkiye ile diplomatik ilişki kurulmasını kabul ettiğini bildirmiştir.

¹⁴ Dışişleri Bakanlığı Merkez Arşivi, Yer numarası. 44, Kutu No. 1, Belge No. 4, sayfa 8.

İki ülkenin de ilişkinin kurulması için hazır olduğunu belirtmesi ile Büyükelçiler Ortak Bildiri yayınlanması veya özel mektup değişimi ile ilgili konuştuktan sonra ikinci seçenek üzerinde fikir birliğine varmışlardır.¹⁵ Kabul edildiği üzere, Türkiye Büyükelçisi T. Tuluy 31 Mart'ta iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ile ilgili özel mektup (not) göndermiş, Büyükelçi N. Luvsanchultem de, 4 Nisan'da cevap vermiştir. 18 Nisan'da Moğolistan Halk Cumhuriyeti tarafından Türkiye'ye Bulgaristan'daki Büyükelçinin akredite olarak atanması önerisini Türk tarafı kabul etmiş, Büyükelçi N. Luvsanchultem Türkiye'nin dış politikası ve uluslararası ilişkileri hakkında merkeze bilgiler göndermiştir.¹⁶

Bu aşamalardan sonra, taraflar diplomatik ilişki kurmak için aktif olarak çalışmışlardır. 18 Mart 1969 tarihinde Moğolistan Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı L.Toiv *"...Türkiye'nin son zamanlarda dış politikasında sosyalist ülkelerle yakınlaşmak ve Batı askerî ittifakından çekilmek gibi olumlu adımlar attığı dikkate alınarak, Dışişleri Bakanlığı'nun çalışma gündeminde Türkiye ile diplomatik ilişkilerin kurulması amacının da bulunduğunu"* belirtmiş, bu konuda karar verilmesi talebini GH-482 sayılı resmî yazıyı Moğolistan Devrimci Partisi Merkez Komitesi'ne göndermiştir. Moğolistan Devrimci Partisi Merkez Komitesi Siyasi Bürosu tarafından onaylayan 85 sayılı karar 24 Mart'ta çıkmıştır.¹⁷

Moskova'da büyükelçilik düzeyinde görüşmeler devam etmiş; 11 Haziran'da Büyükelçi T. Tuluy, Moğolistan Büyükelçiliği'ni ziyaret etmiş ve *"İki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ile ilgili kararı Bakanlar Kurulumuz onayladı. İlişkilerin kurulması ile ilgili Ortak Bildiri'yi 24 Haziran'da her iki tarafın da aynı anda yayınlamasını öneriyorum"* diyerek resmî haberin taslağını sunmuştur.¹⁸

Büyükelçi N.Luvsanchultem, *"... Ortak bildirinin yayınlanması hakkında tarafımızdan olumsuz bir fikir çıkmayacak, ancak resmî haberde büyükelçiler düzeyindeki kısmın büyükelçilikler seviyesinde diye kaleme alınması uygun olacaktır"* cevabına Büyükelçi T. Tuluy *"...şimdilik iki tarafın kalıcı birer büyükelçilik açmayacağını, büyükelçilerin karşılıklı akredite olarak tayin edileceği için "büyükkelçiler düzeyinde" demenin daha uygun olacağını belirtmiş ve resmî haberden sonra büyükelçiler*

¹⁵ Dışişleri Bakanlığı Merkez Arşivi, Yer numarası. 44, Kutu No. 1, Belge No. 4, sayfa 11-16.

¹⁶ Dışişleri Bakanlığı Merkez Arşivi, Yer numarası. 44, Kutu No. 1, Belge No. 4, sayfa 17-20.

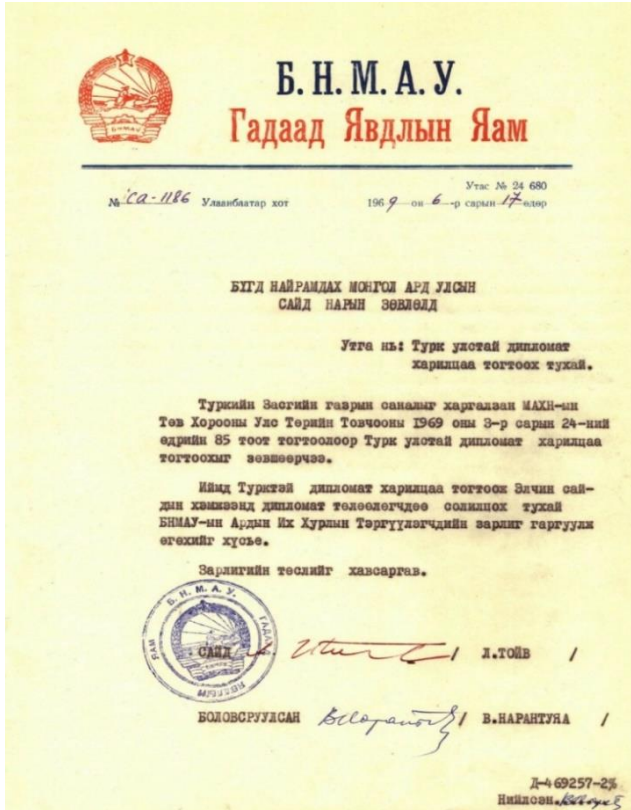
¹⁷ Dışişleri Bakanlığı Merkez Arşivi, Yer numarası. 44, Kutu No. 1, Belge No. 4, sayfa 21-22.

¹⁸ Dışişleri Bakanlığı Merkez Arşivi, Yer numarası. 44, Kutu No. 1, Belge No. 4, sayfa 27.

Ulanbayar, Moğolistan ve Türkiye İlişkileri: De Facto'dan De Jure'ye

atanabilecektir" diyerek, sağlık sorunundan dolayı yakın zamanda memleketine döneceğini ve Moğolistan Halk Cumhuriyeti'ne ilk Türkiye Büyükelçisi olarak atanamayacağından dolayı üzgün olduğunu bildirmiştir.

Bundan sonra Moğolistan Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilerin kurulması ile ilgili SA-1187 sayılı resmî yazısını, 17 Haziran'da Bakanlar Kuruluna sunmuş ve Halkın Yüksek Kurultayı Başkanları tarafından onaylanan kararname çıkarılmıştır.

“Unen gazetesi'nin 24 Haziran 1969 tarihli sayısında “Moğolistan Halk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında Büyükelçiler seviyesinde diplomatik ilişkilerin kurulmasına karar verildi. Karşılıklı akredite büyükelçiler daha sonra tayin edilecektir”¹⁹ şeklinde

¹⁹ Dışişleri Bakanlığı Arşivi (2011), Moğolistan'ın yurtdışındaki diplomatik misyonları, Dışişleri Bakanlığı, Ulanbator, s. 330.

kısa haber yayınlanmasıyla iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Böylece, iki ülke birbirlerinin egemenliğini ve bağımsızlığını *de jure* olarak karşılıklı tanıdı. İki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması *de jure* veya en yüksek tanınma biçimidir.

Moğolistan'dan Türkiye'ye ilk akredite Büyükelçi olarak Belgrad'da görev yapan Büyükelçi O. Khosbayar, Türkiye'den Moğolistan'a ilk akredite Büyükelçi olarak Moskova nezdindeki Büyükelçi Faut Bayramoğlu'nun atanması ile iki ülkenin ilişkilerinin temeli atılmıştır. Sonraki 20 yıl boyunca, iki ülke arasındaki ilişkiler Soğuk Savaş nedeniyle gelişmemiştir. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, daha sonra Bulgaristan Halk Cumhuriyeti nezdindeki Moğolistan Büyükelçisi Türkiye'ye akredite edilmiştir.

Soğuk Savaş dönemi Moğolistan-Türkiye ilişkilerinin diplomatik kurallara uygun olarak ulusal bayramlarda karşılıklı telefon mesajları göndermek, afet durumunda başsağlığı dilemek, ulusal bayram etkinliklerine katılmak, belirli kültür ve sanat etkinlikleri ile sınırlı olduğunu belirtmek gerekir.

Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi Namık Yolga Moğolistan Halk Cumhuriyeti Halkın Yüksek Kurultayı Başkanları 1. Birinci Başkan Yardımcısı S.Luvsan'a güven mektubunu sunarken. 1971 yılı.

Kaynakça

CLARK, Keith Allan (2018), *Imagined Territory: The Republic of China's 1955 Veto of Mongolian Membership in the United Nations*, *Journal of American-East Asian Relations*, Cilt 25, Sayı 3, s.265-295.

FRUS. 1961, BM, 1961-63, Cilt. XXII, Genel Kurulun Resmi Kayıtları: XVI Genel Kurulun Oturumu (1-11). Toplantı kayıtları, New York, 19 Ekim-15 Aralık.

HALE, William (2013), *Turkish Foreign Policy since 1774*. 3. Baskı. Routledge, Oxon.

KHISHIGT, N. (2019), "Moğolistan ve Türkiye: Karşılıklı Çıkarlardan Diplomatik İlişkilere (1913-1969)" *Tarihsel Çalışmalar*. Cilt XLVIII, Fasciculus. 14, Ulanbator, s. 224-226.

LIGDEN, B. (1976), *Moğolistan Halk Cumhuriyeti'nin dış ilişkilerini geliştirmek için Moğolistan Halk Devrimci Partisi tarafından yaptığı çalışmaları (1945-1970)*, Ulanbator, sayfa. 153.

TSERENTSOODOL, P. (1958), *Moğolistan Halk Cumhuriyeti ve Birleşmiş Milletler*, Ulanbator.

ULAMBAYAR, Denzenlkham (2014), "The MPR's Attempt to Join the UN and the United Kingdom's Position"-*Trans-Continental Neighbours*, 50 Year of Mongolia-UK Diplomatic Relations. (1963-2013) *Mongolia and Inner Asia Studies Unit*, Cilt 2, Cambridge, s. 48-49.